

Издази Суботом.

Цијена:

За ЦРНУ ГОРУ за годи-
ну ф. 6, за по године ф. 3,
за четврт године ф. 1 и
50 новчића.

За АУСТРО-УГАРСКУ
за годину ф. 6, за по год.
ф. 3, за четврт године ф.
1 и 50 новчића.

За СРБИЈУ за годину
ф. 7 за друге земље ф. 8.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

Претплата шаље се у
плаћеним писмима непо-
средно администрацији «Гл.
Црногорца» на Цетиње, а
може се и картом упут-
ницом на пошту у Котор.
Дописи пишу се уредни-
тву. Рукописи се невраћају.

За огласе плаћа се од
реда 5 новч. За огласе веће
и на дуже вријеме мање.

НЕЋЕЉНИ ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

Игњатијев на путу.

На цариградској конференцији сложи се све шест велесила у томе, да је за покрајине Босну, Херцеговину и Бугарску потребита нека административна аутономија, и да се за изведење исте морају нека јемства створити. Но Турска, предлажући, да се велесиле крај своје саревњивости, неће споразумјети баш у томе, чега се порта највише бојаше, то јест о форми гаранција, забаци све јевропске предлоге, позивљући се на свој проглашени устав. Овијем забачењем предлога нашоше се велесиле увријеђене, те монарси скупштинских сила нашоше се побуђени, да своје заступнике код порте одазову.

Ова одлучна акција дворова према порти давала је разлога мишљењу, да су велесиле спремне према порти предузети најозбиљније кораке, те да ће ју научити поштовати вољу Јевропе. Близо два мјесеца дана изгледаше се, шта ће велесиле учинити, да присиле порту на усвојење својих предлога; иницијатива очекивала се нарочито од Инглешке, која је забачењем конференцијских закључака највише додирнута, јер сама конференција са њезиним програмом бијаше пород мисли и жеља лондонског кабинета. Но у мјесто тога, поче лондонски кабинет, на опште удивљење, доказивати, да он није нимало увријеђен, и да је цариградском конференцијом ипак постигнут успјех, те да је свака присилна акција, као што је Русија на Пруту припрема, према порти излишна.

Кнез Горчаков пак имајући другачије појмове о поштењу и о достојанству јевропског концерта, нађе се тијем побуђен, те ухвативши инглешки кабинет, (који у лондонском парламенту тврђаше, да је успјех цариградске конференције — споразумак велесила) за поштену ријеч, зашта познатом својом циркуларном нотом од 31. Јануара: «на што су се одлучили ти споразуми кабинети и што кнез учинити да одговори на ускрату (нотину) и да изведење своје воље осигурају». Ово питање довело је лондонски кабинет тако у процијеп, да упркос међународној пријатности још ни данас није одговорио на ово питање, шта више, да је и другима савјетовао, да на њега још неодговарају.

Ово даде повода петроградском кабинету да поступи одлучније и да своје питање понови, али овога пута живом окружицом у лицу Ђенерала Игњатијева, који као да некаки куцати на лондонским вратима, као да ће бити довољно знати, што мисле у Берлину, Паризу и Бечу. —

Кад ово пишемо, би ће Ђенерал Игњатијев веће у Беч стигао и тиме свој задатак обавио.

Његов извјештај цару биће посљедња ријеч Јевропе, која се имала саслушати прво него Русија своју акцију против Турске отпочне и прво него јој војска Прут пријеђе т. ј. прво него цар почне «самостално радити».

По оном, што се јавља о ванредно одлучном и пријазном пријему Игњатијева у Берлину може се исто очекивати и у Бечу и у Паризу, а од туда закључити и сам успјех његове мисије. Ми смо рекли и велимо

да Њемачка одлучује, оћели триумфовати Турци или Хришћани.

Акција дакле Русије на прагу је, а заштитници и бранитељи Турске тешко да ће им помоћи што више него да пролијевају горке сузе, гледајући осамљена штићеника у борби са надмоћнијем противником. Умирењем кнежевина мисли Русија успокити освајачке амбиције Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини, а дефензивом у Азији умирити инглешку босфорску зебњу, те обезбједити локализацију рата, ако га већ Турска буде хћела.

Могуће, да ће Турска, предвидићи свој извјесни пораз, попустити и усвојити вољу Јевропе, изражену у закључцима цариградске конференције, те да се у борбу неће ни упуштати; то је најопробачније, што би јој могли искрени пријатељи савјетовати. Но и у овом случају, није одузет разлог руској интервенцији, јер њој је стало више до тога, да Турска конференцијске закључке оживотвори него да их просто усвоји. Између турскога усвојити и оживотворити велика је разлика, за то Русија мора оживотворење јевропских захтјева осигурати и обезбједити, а то једино могуће је привременим посједуњем Бугарске.

Са свим је јасно, да ће грабљиви орлови бити на стражи, да им Русија испод носа непонесе плијен, на који претендују; но одтуд несљедује, да ће они тај плијен, као што многи мисле, одма пограбити, чим Русија прегазу Прут. Томе може само Русија дати повода, ако би ушавши у Бугарску промијенила програм ексекutora конференцијалних закључака у програм освојења турскијех покрајина. Док то небуде одузет је разлог свачијој интервенцији, фактори остаће доглед приковани на стражи жуђенога пљена.

Ми смо већ једном приликом рекли, да је само руски програм способан за некористољубива извршења воље Јевропине, јер у њему стоји: «слобођење Хришћана а не освојење покрајина». Русији доста је награде већ у томе, ако побољша стање угњетене хришћанске браће на Балкану. Стаквјем програмом не може изаћи ниједна велесила а најмање Аустрија, којој је алфа и омега данашње политике, да се дочена Босне и Херцеговине.

Из свега пак види се, да је рат руско-турски на прагу (јер му је и последњи предуслов испуњен), и да ће исти бити потпуно локализован.

То је цијел а свакако и успјех Игњатијевљева путовања.

Саопштавамо проглас Њег. Свјетлости књаза Милана, који је издао својем народу пошље закљученог мира с портом:

Прокламација

Моме драгом народу.

Из моје прокламације од 18. Јуна прошле године познати су моме драгом народу узроци, који су нас принудили, да се прихватимо оружја, а познат је и задатак, за који смо се ми, у савезу са Црном Гором борили.

Данас, кад се судбина источних Хришћана налази у јачим рукама, ја сам сретан што могу објавити моме драгом народу, да сам, по саслушању велике народне скупштине, закључио мир, са отоманском портом. Моји пуномоћници

потписали су 17. овог мјесеца са царским министром иностраних дјела протокол мира, коме сам ја, са своје стране, послао телеграфским путем потврду и ратификацију.

Под гаранцијом великих сила Србија остаје и даље у својима односијима према отоманској порти, у којима је била прије рата. До свршетка овога мјесеца имају се војске, и турска и српска, повући на своје земљиште у колико се налазе изван политичних граница. За Хришћане, који су за вријеме рата у Србији нашли збјега и заклона, уговорен је потпуно опрштај, а има сигурна изгледа за основано побољшање њиховога стања на њиховом огњишту.

Браћо! Данашњим даном престаје ратно стање, у Србији а с њим престају и неке од оних особених мјера, које је ратно стање изазвало, докле оне друге неке и даље остају као потребне до потпуног прелазу у редовно стање.

Враћајући се својим мирним пословима, сјетимо се, прије свега, оних наших храбрих бораца, што на бојном пољу кости своје оставише; њихова ће имена вазда живјети у усменим благодарнога потомства! Сјетимо се наших рањених, који су за рад неспособни постали, па је наша патриотска дужност, да им останак олакшамо. Не заборавимо и оне наше пограничне суграђане, који су услед ратних догађаја највише страдали. Мојој ће влади бити један од најглавних задатака, да се они првим потребама што прије намире и да се њихов положај у опште олакша.

Испунивши своју дужност на бојном пољу према својој отачбини и према својој браћи, настанимо сад да у мирном раду и братској љубави припремо нову снагу за даљи народни напредак. Останемо вазда захвални нашој руској браћи на потпору, коју су нам за вријеме рата указивали, као и свима другим племенитим народима, који су нас у нашој тешкој борби пратили својим драгоценим симпатијама. Нарочито дајмо израза нашем признану према свима оним племенитим друштвима и лицима, која су нашим рањеницима и нашим ратним страдалницима руку помоћи човјекољубиво пружала.

Према вама пак, драга браћо, испуњујем дужност, која је Мени, као владаоцу ваљем, веома пријатна, захваљујући вам свима на пожртвовањима, која сте за вријеме рата подносили, једни борити се на бојном пољу, или чинећи друге личне услуге, други приносићи материјалне жртве, а сви без разлике дајући непрекидних доказа ријетког родољубља.

У Београду, 21. Фебруара 1877.

МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV. с. р.
Књаз српски.

Политичке новости.

— Из Беча јављају, да су румунска жељезничка управитељства добила заповијед, да држе жељезницу спремно за руске влакове војенијех отправака. —

— Из Лондона има вијест да ће инглешки кабинет наскоро одговорити на Горчаковљево окружицу, у коју цијел да је држано већ и министарско виђење. —

— Из Берлина долази глас, да тамо очекују скорашњи манифест цара Александра. —

— На берлински двор првено је кнез Менчиков у посебном посланству цара. —

— Из Одесе има вијест, да је лађама забрањен улазак у пристаниште Балаклаву. Поред обале између Секум-Калеа и тврђаве Николе намјештени су торпеди. —

— Из Калкута се јавља, да је инглешка влада закључила уговор са Келатом (Белуджистан), полак кога је обавезана да даде Кану помоћ против унутрашњем и спољњем противнику, и да му сваке године плати 10,000 фунти штерлина, зашто Инглешка има право, да заузме главне градове Каната, да прави жељезнице и телеграфе и да подиже тврђаве. —

— У инглешкој доњој кући, навјеројатно је Кортнеј предлог, којим мисли обрлатити позорност куће на париски уговор од 1856., и предложити закључак, да је Инглешка ушљед угњетачке и окупације отоманске владе рјешена обвеза, које јој тај уговор налаже. —

— Инглешки пуковник Бакер, који је, као што је познато, ради увреде једне госпође, био од службе отпуштен и годину дана у тамници затворен, отпутовао је љетос у турску службу, ће му дадохме главно заповједништво коњаништва. Његовијем посредовањем понудило се је султану 150 инглешкијех официра, да ће у случају руско-турског рата ступити у турску војску. Понуда је драговољно усвојена, и већ је стигло у Цариград шест тихих партица, којима је повјерено заповједништво коњаничких пуковнија.

— За пресједника сјeverо-американске републике изабран је и већ у звање уведен Хајес. Борба око овога избора трајала је међу републиканском и демократском странком већ више од године, која је ево тек неки дан окончана побједом републиканаца. Интересантно је, познати разлику начела, којима се ове двије странке дијеле. У кратко речено, стоји се ова разлика у том, што републиканска странка иде за што већом централизацијом и што је за слободу Црнаца, дочим демократска хоће децентрализацију и ropство Црнаца. Из ових програма ласно је увијети, да побједа републиканаца значи побједу слободе, а пораз назови-демократска пораз олигархије. Кандидат ове странке био је Тилден, који је крај насиља, које су демократе у Јужној Каролини, Флориди и Луизијани на Црицима за избора чинили, био скоро већину добио. Изборна борба бијаше узела такав мах, да се је било већ бојати грађанског рата. Но предвиђајући странке страхоте тога, сложје се да из сената и заступничке куће изабере комисију, која има обавити овјеровење избора. Ова комисија одлучи са 7 проти 6 гласова да је Хајес законито изабрани пресједник републике. И тако је овај наступно звање, које је до сад обављао Ђенерал Грант.

— У сједници заступничке куће угарске, обдржаваној 3. о. м. по нов., поднесе Михаило Полит сљедећу интерпелацију: Уважив, да је положај Аустро-Угарске према источном питању обиљежен нотом грофа Андраша од 30. Децембра год. 1875., берлинском споменцом од 15. Маја г. 1876. и изјавом у последњој цариградској конференцији, одакле произлази заједнички и савезни поступак Аустро-Угарске, Њемачке и Русије против Турској; уважив, да су се у последње вријеме догађале у Угарској уз потпуну пасивност владину туркољубне демонстрације, стојеће у сјајном протусловљу с политиком до сад према истоку извршаваном, питам министра пресједника:

1. Остаје ли Аустро-Угарска тврдо у источном питању уз ова начела, која су утврђена троцарским савезом наша жива израза у ноти Андрашовој, споменци берлинској и потоњој цариградској конференцији?

2. Одобрава ли влада туркољубне демонстрације, које с једне кошироутирају политику Аустро-Угарске, извршаване према истоку, с друге пак вријеђају осјећаје милиона славенских држављана Угарске? (Охо! вичу Мађари).

Говор свој образложи говорник од прилике овако: Колико нас има, сви ми осјећамо, да је под притиском спољњег положаја унутрашња криза доспјела на вршак. Положај јест с темеља различит положају од г. 1867. Тад бијаше Аустрија упућена на Угарску, дочим је данас ова поводом кобнога развоја источног питања упућена на Аустрију. Биће томе година, да је говорник интерпелирао о истом питању. Било је то уочи српско-турског рата. Тада рече говорник, да ће рат српско-турски букнути и догађаји ту тврђу потврдише. Данашњи му се тренутак чини важијим. Русија, поставивши на Пруту велику војску, на скоку је, да дозвољењем Јевропе удари на Турску.

У очи тога држи говорник, да мора бити Угарска потајно објављена о пе-

точном положају тим више, што се у њој самој у новије доба ожакали појави, стојећи у сјајној оприсији с досад извршаваном источном политиком Аустро-Угарске, и што је влада те појаве опрврћи про- цустила.

Неможе се двојити о том, каква би- јаше досад политика Аустро-Угарске. Она је садржана у прије наведеним дипломат- ским списима. Из њих произлази, да није Аустро-Угарска стојала о боку Турске, већ у првом реду уз Немачку и Русију, те уз друге власти била против Турске. (Ги- бање). Докле год, наставља говорник, не- очитује угарска влада противно, овлаштен је на темељу дојакошњих списа у источ- ном питању сматрати Аустро-Угарску са- везницом Русије. Говорник иде још даље. Тврди наиме, да је гроф Андраши управо дао крпежа израза руској мисли у ис- точном питању. Први је гроф Андраши у својој ноти изјавио, да се народно-правно начело о неумјешавању у унутрашње по- словне стране државе неможе укоравити на Турску, поставивши мјесто тога начело умјешавања, које је доцније на цариград- ској конференцији стекло потпуну ваља- ност.

Судећи по свему, што се је збивало у Турској, те уважајући мишљење Јевро- пе, било би махито само помислити, да ће се Аустро-Угарска посадити о бок Тур- ској. Окрет јавнога мишља Јевропе према Турској урриво нас изненађује, навласти- то окрет у Инглешкој. Недавно вапша неки инглешки извјестилац у једном ин- глешком листу, да сматра највећом увред- ом Инглешке, што се Турци продузују од ње помоћ очекивати. Недавно спомену конзервативни неки говорник у инглешком парламенту турски устав. Те ријечи по- прати парламенат тако грехотним смијехом, да говорник невини више о турском у- ставу.

Прелазећи за тим на јачко послан- ство у Цариград, вели говорник, да се највећи непријатељи мађарскога народа овеселише томе хаџилуку угарске младежи у Цариград. Кад се неби знало, да су ти млађи ватрени Мађари, морао би помислити, да су задобили посланство из Москве (Протусловље), само да Угар- ску извргну пред Јевропом свакојаким не- приликама. Говорник је споразуман с ми- нистром, да није забранио туркољубних исказа. Но лична слобода у изражавању сучешћа има бити ограничена у овој др- жави, кад вријећа чувства читавих слоје- ва, вјерских заједница и читавих племена. Говорник нема ништа томе приговорити, да није министар забранио исказа, као ни томе, да је у Цариграду предана почастна сабља Абдул-Кериму, но да је у главном граду Угарске, оне Угарске, која броји на милионе немађарских грађана, истојећих никаквих турских симпатија, да је вељу у таквом главном граду неколико дана јавно била изложена та почастна сабља Абдул-Керима и касније однесена у јав- ном проводу из Пеште, у том сматра он повреду народних чувства свих немађар- ских грађана Угарске, те није влада смје- ла трпјати такав исказ у интересу угар- ске државе тим више, што таква демон- страција стоји у сјајном протусловљу с политиком Аустро-Угарске, извршаваном према истоку.

Како се има влада владати у да- нашњим критичним околностима, то је већ барон Шењеј пригодном прорачунске расправе нагласио. Он рече, као што на- родности имају вршити дужности према држави, морао и ми поштовати народна њихова чувства према сулемецима им

у Турској. А цио тај исказ бијаше напе- рен против једног народа (Гласови: и против Русима!), коме у Угарској живе доста браће. Лудост је и помислити, да ће Аустрија уложити своју снагу за Тур- ску. (Гласови: Зашто не?) Аустро-Угар- ска ради о источном питању споразумно с Русијом, Рренија је свијетовавши, мир Ср- бији, распршила сваку бојазан наше др- жаве. —

Преглед новина.

«Голос» вели посље закљученог ми- ра између порте и Србије, да је источно питање дошло у исти положај, у ком је било у вријеме берлинског меморандума, ће се потакнути питање, како да се поправи стање Хришћана. —

Берлински «Таблат» пише, да Ин- глешка и Аустрија чине крајње кораке, небили порту привођеле, да усвоји про- грам конференције или на какво друго ријешење, које би Русију задовољило. О- бадвије силе да су наумиле, да употребе и претње и опомене, само да свом кораку осигурају усјехе. —

«Аугсб. алг. Цгг.» има вјест, да у Цариграду циркулира једна петиција на султана, која је поткријепљена већ са 80,000 потписа, и којом се моли, да Мид- хат-пашу ријешити прогнанства те да га оп- тет постави на великовезирску столицу. Зарифи, богати банкир и давнашњи при- јатељ султана да је овоме рекао, како је он за три минута све разорио, што Мидхат за три мјесеца бјеше саградио. —

Бечки «Фремденблат», разлажући подуже садаше стање ствари, всли: «По свему изгледа да ће се прећи преко Пру- та и умарширати у дунавске кнежевине и ако то неће — као што рекосмо — непосредно бити. Тиме се ипак рат још неби одклонио. Да је гарантни уговор много изгубио од своје вриједности, о то- ме није вриједно ни спорити. Инглешка је влада опет преко свог заступника пор- ти изјавила, да јој није могуће бранити турске интересе оружаном руком. Али немогућност, на који се позива богата и и силна Велика Британија, узете се зан- ета у рачун и од стране осталих сила као пресудни фактор. Уговори се могу пошто- вати, но тек може се наћи да је немогу- ће потегнути мач зарад одржања истих, особито ако би тиме букнула у пламен цијела Јевропа. За то Аустрији би се препоручило то: да се тврдо држи тро- царског савеза, у коме је једина гаранци- ја, да се неће, ако би се из Петрограда дала заповјест да се напријед маршира и рат би се на доњем Дунаву одиста почео, никаква трећа сила у то умјешати, те ће се рат између Русије и Турске локализи- рати.»

«Пол. Кор.» јављају из Петрограда: «У јучерашњој сједници министарског одбора расправљале су се мјере, под ко- јима би се имало провести предстојеће проглашење обсадног стања над руским југо-западним покрајинама. Међу осталим говорило се о правима грађанских обла- сти те буде након живахне дебате закључено: 1. Изванредна покрајинска или градека скупштина у случају да је саз- вана, да се подмире војничке потребе, способна је закључивати, ако број надо- шавших чланова и није довољан, да се иначе по прописима стварају закључци; 2. право сезивати такве скупштине има- де шеб округља; 3. земству дозво- љује се, да новчана плаћања, која се имаду дати са подмирење војничких пот-

реба компензира наравним добавама 4. за неодвљачно проведене обсаднога стања имаде се гувернерима дозначити из државне благајне по 5000 рубаља. Сва земства закључила су, да ће, ако се са- зове земаљски устанак, изабрати специ- јалне војничке одборе, који ће се бавити устројством зем. устанка, опредјељива- њем мјеста сакуњања за дружине и сатније.

Генерал Игњатијев, који је већ опе- товано био примљен од цара Александра мора на особиту жељу цара остати овђе барем још неколико неђеља. Слабо здрав- ље државног канцелара и садања фаза источног питања баш сада захтјевају да буде непрестано присутан муж, који га је више година пратио и великим ди- јелом сам довео у садањи положај. Вр- ховни заповједник активне војске, Вели- ки кнез Никола, неће доћи у Петроград већ ће се, чим му то буде допуштало здравље, повратити у Кишењев.»

Рат или мир?

(Отворено писмо уреднику Тајмса).

Г. Уредниче!

Чуноват начин којим се укупна муд- рост Јевропе скреће са стазе задовољава- јућег ријешења «источног питања» нај- сважније нас потјеђа на заплетеност и многостраност истог. Ми имамо на при- лику сад посла са реалним и најнесрет- није поремећеним јавним редом, са једном ствари која се тиче крајње биједе и не- воље неколико милиона људи; а ми ево проводимо вријеме занјети дипломатским проблемима, који само хипотетички (у теорији) претстављају исту тежбу. Један рат се води, а други нам грозни; по ми још покушавамо да изнађемо формулу која ће представљати пацфикацију (уми- рење), искључив праве факторе т. ј. глав- не стране које би се имале помирити. Прима се, на прилику, за готово: да за то што је Србија била бијена, да се она неможе више тући; да за то што цар руски жели мира да га може и имати ако само хоће; и да би само требали за- ступници изјесних сила протокол, у том смислу, да потпишу па да се мир Јевропи још за неколико године поврати и осигу- ра. Овако резонуваће могло би поднијети за конференције (дипломатске), али исто- рија нас таквоме чему изјесно неучи. Јер онај велики пожар, који обузе све што данас у пламену видимо, још није угашен, а он тежи иза српско-црногорске објаве рата, иза руског ултиматума и (не- виног грома) конференције, иза бугарског покоља и крајње озлојеђености неколико провинција, је истина још до устанка ни- је дошло, но ће исти сутра букнути може.

За славенске народе Турске просто је немогуће више живјети под њиховим господарима. То је први важан факат, што се ни турским конституцијама ни протоко- лима конференција за сто година неможе колико и за једну ижницу пократити; а друго је (факат) тај, што су Славени, који неживе под турским игом, готово опште се ријешили: недозволити више својим сулемецима подносити даље оно што се неда поднијети. Ова су факта тако твр- да да их никаква дипломатска хомеопатија или алгебра или најзад зелено-столно ре- зеновање, неможе изврнути. Ја слушах људе ће говоре: «да, ако би Србија и Црна Гора направиле мир, а цар руски био само толико приступан утицајима за-

падне мирољубивости да се даде навести демобилисати (распустити) своју војску на Пруту, да би онда опет ствари пошле као што ваља». Али ја ћу им казати зашто ни Србија ни Црна Гора немогу правити мир, па баш и кад би, зашто цар руски од своје стране неби смпо — своје соп- ствене сигурности ради, — да демобили- ше сакупљену војску. То је за то: што на дну цијеле ове агитације лежи помје- шан гњев и јад једног силног племена, ко- је не само што је сазнало за своју сопстве- ну снагу него и за слабост својих угње- тача. За то неможе бити, што Србија и Црна Гора сачињавају само тањи крај клина, који се према положају имао први забити у турску кладу; и што је сам цар руски други дебели крај истог, кога је по- тискујућа снага велико славенско племе, и то тако да из ове невоље сада нема из- лаза никуда ни за Турску ни за Јевропу. Србија се неможе мирити, ако неће да се одмах одрече свију својих политичких на- да, и утоне у заборав. Но ако Србија и буде склона дати оставку на све своје славољубље, то онда Црна Гора мора истрајати; и та мала кнежевина мораће та- да примити на се главну улогу јужних Славена; па ако се евентуално и она ми- рила буде, то ће чинити имати под усло- вима који би јој сачували свијетло име, и осигурали, колико толико, побољшање стања оних сулемецима који би њеноме утицају подложни били. Али најзад да узмемо случај да се и Србија и Црна Го- ра помире, опет цар неби могао њиховом примјеру слѣдовати. Јер иза њега стоји исто славенско човјечанство, кога је зау- ставити просто немогуће. Данашњи поло- жај ствари није он ни створио, као што нијесу кнезови српских кнежевина, већ је положај, за који и ако се има Турцима благодарити, опет се он читавих сто го- дина спремао а то на очи и на супрот цијеле Јевропе. Ако би сад ко год желио бољег обавјештења о природи нужде која гони најприје кнезове српске као и цара руског, ја бих му савјетовао да прочита Вијаргово дјело о «Босни и Херцеговини», а особито његов извод о развитку намета и угњетачких мјера у тим провинцијама па ће виђети: како је очајнички био то вапај, који претхођаше борбу, на живот и смрт Бошњака и Херцеговаца. Ми тра- жимо од Срба, Црногораца и Руса, да забораве да су Босна и Херцеговина још на оружју, и да њих од њиховог свирје- пог и осветљивог господара брани само она хартија што се зове «Турском кон- ституцијом». Цару је познато, као и сва- ком другом који знаде Турчина, да обе- ћања турских паша невриједне колико и купон једне од њихових обвезница; и да чим ствар легне они ће предузети такве мјере какве ће нов устанак просто немо- гоћу учинити; а да ће стање Хришћана онда много горе бити, ако т. ј. што горе од данашњег стања њиховог, може бити. Па сад кад знамо све ово, заједно с царем руским, како можемо онда исчекивати од њега да тури мач у корице и даде ре- формама «још једну прилику» да се изве- ду? Па да нешто цар и прими овај савјет, зар би било онда кога у Инглешкој који би имао решекта и вјере у цареву сви- јест или кураж, или и у обоје. Положај је његов сада такав да се он само може натраг повући на начин на који се његов предходник са Севастопоља повукао — т. ј. потучен од сила којима се није мог- ло одолети. Заостајућа му алтернатива је та: да се суочи са својим сопственим на- родом. Ми, који смо овамо на западу у миру и сигурности, мислимо веома хлад-

ПОДЛИСТАК.

НЕШТО О РАТУ И О САНИТЕТској ЊЕЗИ.

(Продужење).

У источном рату, што су га во- дили од 1854. до 1856. за двадесет и осам мјесеци, бјеше у војскама овакав губитак у мртвима.

Француза од 1854 до 56 на бојном пољу поинуло 10,240, помрло 85,375. Инглеза од 1854 до 56 на б. п. п. 2,755 помрло 19,427, свега 22,182, Пјемонте- за од 1855 до 56 на б. п. п. 12 п. 2182, свега 2194, Турака од 1853 до 56 на б. п. п. око 10,000 п. 25,000, свега 35,000 Руса од 1853 до 56 на б. п. п. око 30, 000 п. 600,000, свега 630,000. Укупно свега, на бојном пољу поинуло 53,000, помрло 732,000. свега 785,000.

Француска војска бројаше 302,268, људи а у болницама им лежало је само за вријеме год, 1835, 217,300. болесника од ових бјеше 40,000. рањеника. 2000 е назебом, 4000 венеричних а остали боло- ваху од грознице, особито од колере, ти- фуса и скорбута. Читав број помрлих бјеше 1:4; на име умрло је 7500 рањ- них т. ј. 1. од 5 $\frac{1}{2}$, и 75,500 у унутраш-

њим болестима и то од грозничавих по- мр. $\frac{1}{3}$, а од оних с назебом $\frac{1}{3}$.

У инглешкој војсци бијаше 1) за вријеме кад се искрпаше код старог Фор- та до краја Марта 1855., у које доба па- дају битке код Алме, код Балаклаве и код Инкермана, у болницама 4354 рање- на, од којих је помрло 777, т. ј. 17.5 процената; 2) за вријеме од 1. Априла 1855. па до свршетка рата било је у болницама 7740 рањеника, од којих је помрло 1063. т. ј. 13.9 процената. За оба периода бјеше дакле — осим 2755 у боју поинулих — 12,094. рањена, од ко- јих је помрло 1840. Од тих бјеше само с унутрашњим болестима 23.2% На инглеш- кој војсци, у којој је санитарска послуга с почетка била сасвим слаба, освети се та небрежљивост страховитим умирањем тако да је 60% за првих седам мјесеци помрло; у другом периоду, — нека је хвала дивном заузимању гњице Никтингал и владе, која се трудила, да двоструком брижљивошћу надокнади свој првашњи недостатак — изнесе цијела сума умрлих само 11 $\frac{1}{2}$ процената. Док прве зиме назе- боше њих 1924 бјеше их друге зиме само 474, свега дакле 2398, од којих по- мр. 463.

Италијански рат од 1859. рачуна се међу најгрозније ратове новога доба. Ево како је било:

Аустријанци: на Монте-Релу 20 Ма- ја имали 15,000. на Маденти 70,000. на Солферину 150,000. изгубили на М.-Р. 20. м. 1300, на М. 9703, на Солф. 21,000. и то: на Мон- те-Релу 20. Маја на Маденти на Солферину мртвих 275) 5703 13,000. рањених 517) нестало 283) 4000 9000.

Французи имадоше 11,000 56,000 150,000. изгубише 1,500 3,700 18,000.

Сардињани изгубили 5,500.

Одношаји мртвих према рањенима бјеше у аустријској војсци код Маденте 1:3, код Солферина 1:4 $\frac{1}{2}$. Губитак за Аустријанце код Маденте и Солферина $\frac{1}{4}$ од цијеле војске. Исто тако за францу- ски кор од Нијела код Солферина; $\frac{1}{3}$ код Монтебела. Аустријанци изгубише код Монтебела $\frac{1}{2}$ људства, Французи код Ма- денте $\frac{1}{3}$. Једно на друго дакле изгинуло је у битци за цијело не мање од $\frac{1}{2}$ вој- никва. Но још је много више помрло, које од рана, које од болештина. А колико их се могло у животу сачувати! Веле да се 5 процената од свију оних, који су наз- начени као остали изгубило; до душе нашли су их, и то тек 30. Јуна на бој- ном пољу; а 10 процената их је са оску- дице и са хрђаве неге пропало. Само од 15. Јуна до 31. Августа помрло их је од

грознице у талијанским болницама 40,000. за цијело $\frac{1}{4}$ од свега. Француска војска имађаше за вријеме похода 112,476. мо- мака т. ј. 56% од њихове снаге. У Брази- лији бијаше од 14. Јула до 31. Децембра 1859. у 39. болница 17,000. Француза, 15, 000. Сардињана и 1,500. Аустријанаца; а Милано издржаваше у то исто вријеме у 27 болница 20,000. болесника с унутраш- њим болестима и 14,000. рањеника; у ову последњу варош бјеху само 1. Јула довијели 7297 рањеника, на име 3652 Француза, 2314 Аустријанаца, 1331 Тали- јанца.

У сјеверо-американском савезнич- ком рату, у коме је било страшно много војске, најлазимо такођер на велике циф- ре у губитку; но ни те не достижу ону ужасну висину бројева у талијанском ра- ту. Тачнијих билежака имамо само о губитцима сјеверних држава. Ове бјеху са свим неприправне ступиле у рат, а војничке санитарске неге не бјеше. Но да оскудица ипак не потраја дуго, јер чим јој увиђеште важност, пошло се одмах, колико са официјалне, толико још више с приватне стране брзо и с практичном вјештином, да би јој се доскочило, — тако, да тадашње уредбе у многоме још и сада као најбоље, за узор служе. Ис- тина да су се и они имали борити с гд- ним неприликама, а особито, што се се

но о таквим одговорностима и опасностима, но они на истоку појме их много боље. Свака вијест, која долази мени из нај- поузданијих и најбоље обавјештених извора све ме више убјеђује о правилности мога погледа о овој ствари, а то: да је рат између Русије и Турске неизбежан; и да се цар не може поред све своје добре воље натраг повући. Мјесто пак које је Инглешка у овоме сукобу узимати изгледа мени од много веће важности од и једног, које је она за много година назад имала да избере. Јер, ако Русија, наговена моралном нуждом, буде осигурала славенску јој браћу против турског угњетавања па то било скопчано са каквим му драго жртвама или опасностима, од њене стране; као и ако Инглешка од своје стране, буде пренебрегла овај јевропски интерес, то ће онда Русију нахерати да се погоди како најбоље зна и може. Пошто се сад овако нешто лако десити може, то се никаква материјална жртва несмје дуги мјерити, јер би последице, које би могле постићи интересе Инглешке, ако би Русија потражила друге савезнике, биле много озбиљније него икаква опасност која би дошла од слоге са Русијом у повјећу ма каквог ријешења Јевропе да састојало се то ријешење најпосеје и у самој подијели турске царевине. Извјештаји који мени стижу са свих страна свједоче о пробуденој свјести и одлуци Славена да своје затраже; и показују га као покрет коме равна свијет до сад још никада видно није, а против кога ће дипломатска опозиција имати толико снаге као оно Кнудове заповјести таласима. Руски државници међу тим имају довољно политичке увиђавности да прозру: да ће их овај покрет или потонити или срећи одвести. Покушавају ма како обуставити га значило би ширити круг опустошења и рата по цијелом истоку; а ово неби имало никакве друге циљеви до оне која би за неколико година само одложила пропаст ојој трулој и кужној лешини (Турској), која се нити може назвати организацијом ни управом. У осталом и ако би се и успјело зауставити ток ствари, тиме би се само већа зло породила, а питање би то узело много опаснији облик на се но што је икада до сад имало. С тога они који данас контролишу у Јевропи, у стању су да одведу овај покрет добротворним реформама које би уродиле плодом мира и љубави међу народима; али они га тако исто могу одвести на пут племенских распра и сукоба, сви који би могли само опустошити Јевропу и произвести анархију о каквој ни један разуман конзервативац (Торијевац) неможе мислити без највеће забјега за све што се као најстабилније сматра да постоји између Атлантике и Сибира. Могуће последице оваквог племенског рата просто се недају израчунати ни измјерити. Да је руско-царска влада чинила све што је у њеним силама било да отклони кризу, о томе нико право судећи човек неможе више сумњати. Историја ове ствари докажеће то као неоспорив факат; а ако је влада најзад поступила, и одважила се поћи јединим путем сагласним са својом безбједношћу, то је за то: што је опасност у противном правцу толика да јој се несмје на сустрет ићи, а сама би Јевропа мудро урадила да је се исто тако клони. Садање уздржавање Јевропе, а нарочито Инглешке може учинити рад Русије много тежим и опаснијим за све којих се то тиче: а за саму Русију неможе бити опасан од оног који би се састојао у повлачењу натраг. Први пут у животоу дома

Романовског руски народ сложено тражи од своје главе да га предводи. Ми у Инглешкој једва да можемо и појма имати о мржњи између Руса и Турчина, која се укорјенила дугим ратовима, а још мање о оној вјерозаконској и племенској антипатији, коју је пораз кримски загорчио, но која је сада прецињела усљед оних страха и Бугарској и присајединила се и онако јаком религиозном фанатизму обичаја страна. Нама ваља дакле и ово рачунати као један од елемената тешкоћа царевих, који нам још више доказује немогућност његову да одбије позив «напријед» на који његов народ чека да сљедује. Међутим, правда који овај неизбежни судар има изнијети, зависи данасвише од инглешке владе но и којег другог фактора, а одговорност која на њу пада није никада још била већа од дана кад се оно Инглешка стави на чело комбинацији против I. Наполеона. Од одлуке наше владе може лако зависити облик Јевропе за сљедујућих десет година, као и незаслачујиве последице рата какав свијет још никада запамтно није. Ја слушам неке моје земљаке како једнако говоре: «то није наш посао — није нас стало». Доиста, није за мене да кажем Инглешка шта је њихов посао; али ако је посао Инглешке да учествује у контролисању одредаба Јевропе, онда је њено мјесто данас баш до Русије — у Цариграду. Ако сад до Инглешке стоји да даде ријешавајући глас у питању: хоће ли се блудни син цариградски предати судбини коју је заслужио, или ће његова зла дјела окужити сав цивилизовани свијет и одвести благостање и мир Јевропе у област «Гехене» (пакла), ондакле је послее никаква сила неможе избавити, — ако све ово предстоји велим, онда је за Инглешку, не да се уздржава већ да удара. Један бијесни туркољуб пише ми вријећајуће писмо и тражи од мене: «по ком праву ја као смијем да упливем на политички правац Инглешке». Ја би могао одговорити: по правима и дужностима гостопримства, али ћу му одговорити са другог и вишег земљишта. За то чиним што сам Инглез — и ако крв наша циркулише на другој страни Атлантике све више од 200 година; за то, што ми мир и благостање моје земље на срцу лежи, и то сам осјећао велики и несвободан интерес у овом питању, за прошлх десет година, — као и то што сам га изучавао, за све то вријеме, без икаквих партајских, религиозних предрасуда, а у исто вријеме уживајући користити лична познавања поменутих елемената; и што видим да ће час скорим закуцати, ако већ кучуно није, кад ће се ово питање имати ријешити за срећу или несрећу Јевропе; за то чиним ово, што мислим да ствар на добро може испасти само онда, ако инглешка узме позитивну контролу питања, на које ју замућено стање Јевропе чини обавезном. За то што сам видно крв и сузе оних несретних Хришћана, и што вјерујем у божију правду, па молим и приклињем моје земљаке да се неругају првоме нити забораве на друго. Најзад чиним све и за то: што сам увјерен да моја отачбина — Инглешка — некад није имала, такву једну прилику као што је ова да покаже и оправда свој положај на челу цивилизације и допринесе у тој мјери општем добру.

Безобразни писмописци оптужују ме као «руског агента», но овака љага губи свој значај пошто се и на најмудрије и најплеменитије синове ове земље бацала; а доста много важније личности, но што сам ја, могу бити задовољне са нападама које трпи Г. Гледстон и лорд Салисбери.

рало страшно далеко ићи, даље е нездравом климом и с великим предјелима. С тога су у толико сјајнији успјеси, које оно поред свију тих неспријели са савјететског гледишта у војсци показаше.

Прве године рата од 1. Јула 1801. до 30. Јула 1862. сводила се снага читаве савезничке војске на 290,000 момака а бјеше на хиљаду болесника у цијелој савезничкој војсци од 878914—3126, у атлантској војсци од 516876—2749, у централној војсци од 345649—3422, у мирној војсци од 16393—2168; од ових бјеше рањено у чит. сав. вој. 44886—160. Помрло је 19040—65, у ат. вој. 8364—33, у цент. вој. 10538—80, у мир. вој. 138—12, а од ових бјеху рањени 4857—17.

Друге године рата од 1862. до 1863. сводила се сваколика савезничка војска на 650,000 м. Бијаше их болесника у читавој савезничкој војсци на хиљаду, 1711803—2829, у атлантској војсци на хиљаду 781633—2563, у централној војсци на хиљаду 909532—2832, у мирној војсци на хиљаду 20638—2123; од ових бјеше рањено у чит. сав. вој. на хиљ. 98475—164. Помрло је у чит. сав. вој. на хиљ. 52152—81, у атл. вој. на хиљ. 18241—41, у цент. вој. на хиљ. 33797—90 у мир вој. на хиљ. 141—8.

У поточачној војсци, једном дијелу од источне војске, која је била преко

100,000 момака, бијаше друге године рата у болницама 173,000 болесника с унутрашњим болестима, рањених 52,000 болесника заосталих од прошле год. 2600, од прошле године заосталих рањеника 250, свега 227,850. Од ових вратило се у војску излијечених и способних за службу 150,000 м., 70,000 бијашу се премјестили у друге болнице.

За двије године затим нарасте снага савезничке војске на 7—800,000 м. Године 1864. до 1865. бјеше од ових 115,000 м. рањено, губитак смрћу износио је 104.4 на хиљаду, а на 3—5 болесника долази по 1 рањен.

Свега је за вријеме рата од 1861. до 1865. скупљено по сјеверним државама преко 2 милиона војника. У 202 генералне болнице са 136,984 постеље његовало се 1,058,000 људи, којих је помр. око 8% In toto погубе у војсци 325,000 људи.

Од унутрашњих бољетица бијашу највећма распрострањене Typho-malarial-fever (Camp-fever), од којих је сваке године по 1/4 од свију патила, и по 2% или подлегло, и дисентерија и Diarrhoe, које нападаху на годину, по 1/2, и које сарањиваху 1/2 до 1 1/2 од свију.

(Продужиће се.)

Од своје стране, ја сам вољан да радим ма с киме који иде да ослободи рају; али само зар није то горка сатира на политичку доследност, кад човек који ради за слободу свог рода, прије буде узет за агента Русије но Инглешке»!!

Г. Уредниче, ја сам ваш понизни слуга.

St. Helens' Cottage, Ventnor 1877.

У. Ц. Стилман.

(«Српске Новине».)

СА ИНГЛЕШКОГ ПАРЛАМЕНТА.

(Сједница од 4. Фебруара).

Борк јавља, да ће влада одговорити на циркулар кнеза Горчакова, али да вријеме за то зависи од околности (проничка плескања на скамијама опозиције). Турско министарство премјенуло се. Преговори о миру између кнежевина и порте воде се, а у интересима, што стоје на карти Јевропе, хоће влада да сандира намјере других држава, прије но што би она што предузела.

Гледстон јавља, да ће скоро захтјевати од министра иностраних дјела, да се именују она «важна лица», о којима се напомиње у депеши Елијота од 18. Дек., и којима се приписује изјава, да Турке треба изгнати из Јевропе. Ја немислим да данас уђем у огромни опсег источног питања; ја ћу се ограничити неким примјетбама, што се односе на наше трактате а тиме и обвезе. Депеша лорда Дербија констатује два факта: 1.) да је влада, кад ју је састављала, била убјеђена, да је нови положај ствари препрека, да оружаном руком заштити отоманску империју и 2.) да су догађаји пробудили у народу симпатије, противне овоме, на што су обавезани уговорима, усљед чега инглешки народ бјеше у опасности, да заузме понижујући положај. Први факат свједочи, да је било вријеме, кад је влада мислила, да с оружјем брани Турску. Што се тиче другог факта, ја мислим да је некорисно и неразумно указивати на то, да нам наши уговори прописују обвезе, којих испуњење препрекује народне симпатије. Ја протестујем против изјаве, у смислу тумачења, које се приписује нашим обвезама. Лорд Дерби није могао у томе разумјевати договор са Аустријом и Француском, јер у њима порта није учествовала. Што се тиче парижког трактата, у њему нема обвезе, помоћу које би Турска имала право, да захтјева, да се умјешамо у њену корист. Гаранције, по лорду Палмерстону, дају нам право умјешања, али нам никако намећу обвезу на то. Колико се сјећам, то је био Елијот, који је рекао, да парижки уговор забрањује државама умјешање у ствари Турске. Та је тврђа потпуно погрешна. За тим Гледстон потанко црта историјску страну постанка трактата од 1871. год. и труди се, да опровргне различна нападања на пређашњи кабинет; последице се ограниче само на то, да врати трактату од 1856. год. онај значај, који је имао донде, док није Русија уништила тачке, што се односе на црно море, а све остале тачке оставио је недирнуте. Гледстон гледа да докаже, да се чланови владе различно изражују у тумачењу смисла обвезе, које налажу трактати. Он се нада, да се влада потпуно одрекла од доктрине, по којој је сматрала за обвезу, да ратује у корист Турске и закључује говор питањем: је ли садашња влада подржавала такву идеју? Он вели: да; она се с њом колебала, и под притиском догађаја одступила од ње.

Харди. Ја мислим, да је немогуће сумњати се у наше обвезе, које нам налажу уговори од 1856. 1871. г.

Гледстон. Ја сам имао у виду само наше обвезе према Турској.

Харди. Мој одговор имао је само мисао општег принципа, који сам желио поставити до даљих изражаја према мом уваженом другу, да би му потпуно објасни наш положај. Чини нам се, да је уважени друг неће бранити мњење, као да Турска савршено стоји изван услова трактата, што их је некад потписала, али су ти договори сачували за нас обвезу силу према другим државама.

Гледстон. Ја сам говорио о правима, која потичу из трактата, а не по обвезама, што их налажу.

Харди. Ако се неварам, мој уважени друг исказао је прије свега мњење, да Турска нема никаква права напомињати нам о нашим општим обвезама. Али: налажу ли договори од 1856. и 1871. год. неке обвезе на Турску према Јевропи? Ако налажу, да се неустручавам ни минут и громогласно сам обавезан рећи, да те обвезе сесују и Јевропи према Турској. (Врло добро! Врло добро!). Немогуће је, да уговор, кој двје стране закључе, и да услови кој једна даје и који служе основом обвеза друге, тако слабе, да се једна страна може сматрати за необвезну уговором. Дозволиће те да се противим; а

и што је приступљено к преговорима, у циљеви да се обнове. И зашто све то? За то, што кад ми неби хтели потписати тај промјењен уговор, ми би били изабављени од обвеза, које је на нас у свом пређашњем облику намећало. Турска и Русија могле би се сагласити у питању о црном мору, али у таквом случају они би били обавезани, да нас за мњење и савјет уштају; ако би они ради тога закључили формални уговор, то би нас последњи избавио од наших пређашњих обвеза. Из тога се види, да је било неопходно нужно обновити 1856. год. уговор, и кад мој уважени друг вели, да ми дајемо изванредни значај смислу уговора од 1871. г. и увећавамо обвезе према Турској, он ратује у корист доктрине, која ми никад није из главе излазила. (Плескања). Ми том уговору никад недовољно извајредни значај. Али нас хоће да увјере, да је Турска изгубила своја права; али кад? (Врло добро! Врло добро!). Мој друг позива се на протокол уговора, је је казано, да једна од уговарајућих страна неможе уговор промијенити, ради личних користи. Рецимо, да је тако; али се из тога још неможе извести закључак, да ма која од уговарајућих страна може принудити другу, да се одкаже од трактата само за то, што се њени поданици непонашају као што треба. Или зар се може тако поступити без предходног саглашења с другим државама? (Врло добро! Врло добро!). Турска је обећала реформе, што гарантују слободу за поданике и одржала је ријеч. Ето лорд Енфилд, кад је путовао у Турску 1842. год., вели, да се фермани почињу испуњавати. Дакле и то несаставља узрок, да Турску одбијемо од парижког трактата. Мој уважени друг пита ме, да ли смо дужни ратовати. Не, милостиви господине, никако нијесмо обавезани, јер нас на то не принуђава ни једна тачка уговора (Плескања). У прошлости немогу да нађем ни један факат, који би нас приморавао, да Турску с оружјем у рукама бранимо; али нико незна што носи будућност и ја у том погледу нећу ни на што да се обвежем. Доста то, ми ћемо радити сагласно с нашим обећањима. Као што смо јавили, кад је конференција отворена, ми немамо права, да Турску приморамо, да државу уреди овако или онако; ми пуштамо нек влада природни ток. С тога нијесмо ни на окупацију пристали, јер је она, као што је лорд Русел рекао 1861. год. — почетак краја. Нека неговоре, да ми негајимо никакве симпатије према хришћанским поданицима Турске. Истина ми се разилазило с другим државама у мњењу односно мјера, да се побољша њихов положај, али тим не мање ми срдачно симпатисамо к њиховим патњама. Напољетку, дужан сам рећи, да ако ми, с једне стране, нијесмо обавезани ратовати за Турску, ми морамо одржати вјеру у трактате, не само према Турској, но и према цијелој Јевропи.

Чаплин, помињући агитацију вође опозиције, Гледстона, вели, да је то могло бити условљено само крајњом нуждом. (Одобравање на једним а неодобравање на другим скамијама). Он је постао тумач општег мњења, али не оног, што се појавило у овој палати, но на народним митинзима (Сачуство), већином сазваних у очекивању, да ће и он доћи; глас његов глас је народа, скупиљеног на жељезничким станицама, куд је он пролазио; он се јавља органом тако значајног народног парламента, који је био збориште његових поклоњива и имао прије карактер понизне сервилности, но народног гласа (Сачуство). У тој гомили безбројних жртава његовог краснорјечија мисли поштованих господина да чује слободни глас инглешког народа. Једно од двога — или је он дужан поднијети свој мотивован предлог, или престати нападати на своје противнике, којих одустево лишило их је средства за одбрану. (Одобравање). Другог пута нема за поштоног човека.

Мур, пуковник, усред свеопштег таласања устаје с протестом против таквих изражаја; али у то доба устаде.

Гледстон, усред громког плескања питајући: има ли поштовани центлмен право, да ми покажује пут, који је по његовом мњењу, једини, по ком може ићи поштен човек?

Спикер: Поштовани центлмен, употребљујући такве изразе, прешао је границе дозвољене у парламентарним засједањима.

Чаплин узима ријеч натраг и, изјавивши сажалење, што ју је употребио потврђује своје убјеђење, да другог начина радње не зна (Одобравање). Он чека, да му Гледстон разјасни, о каквом великом дугу говори он инглешком народу, кад је рекао, да је тај дуг наслеђен од предака, и каквим средствима да се изврши? Та Турску не могу принудити ни на какве жртве, кад би сви као Гледстон мислили. (Одобравање). Не дај боже, да ми чујемо овђе глас за војну; тата би се неизбежно догодило оружану

умијешање Русије, чега страховите пошљедице ја се страшним изрећи. Чаплин еједе усред изикивања: «предлажите» и устаје с нова с рјечима: «Предлажем, да се одложи засједање палате». (Громко одобравање).

Гледетон, примљен с грозним усклицима са стране опозиције, потпомаже предлог о одложеном сједници.

Први пут у току моје државничке радње од по вијека, мене обвинују у недостатку готовости, да ступим у отворени бој с противницима. Мој клеветник вели, да сам ја одвине скроман, да станим лице у лице с представницима противног мијења, да ја хоћу да сазнам мијење земље на митинзима. Зашто мој поштовани противник није долазио на те митинге? Он вели, да су ти митинзи били подметнути — да, у толико, у колико је подметнут сваки митинг, ког је сазвао конзервативни клуб или конзервативна асоцијација. (Лорд Хамилтон: Ваш је био народни, народни!) Ја ћу одговорити благородном Лорду у своје вријеме, ако му буде угодно, да на мене нападне, не упадавши у мој говор са својим примједбама. Што се тиче мојих одлазака у разна мјеста, које ми ставља у кривицу поштовани центлман, објашњујући га жељом, да произведем узбуђење умова, то, кад би мој противник имао само једну мрвицу мог искуства, и кад би мене познавао тако, како ме познавају многи, то би он, слично тим многима — били они конзервативци или либералци — познавао моје постојно уклоњавање, од посјеђавања јавних митинга. Но, с друге стране опште одушевљење, које је обухватило умове и срца у Инглешкој, било је тако дубоко и тако силно, (сачуство опозиције) да ја нијесам имао снаге, да се уздржим од присаједињења мог гласа к гласу све земље. То, што сам назвао народним парламентом, заслуживало је тај назив не само по форми, но и по сушности: на том парламенту исказана је пламљена жеља и тежња, да постане свенародни глас у постизавању своје циљеви. (Лорд Хамилтон: «заблуда!» Крици: «Не прекидајте!» Исто тако, у прошла времена — ја помињем у то вријеме, кад се родно благородни лорд, који ме прекида — скупила се тако звана народна лига против хљебних закона, подвргавајући се таквим прекорима, каквим је подвргава сада са стране благородног лорда, при његовом зрелом искуству. (Смијех, одобравање опозиције). Мој поштовани противник назива ме агитатором-подстрекавалом, тврдећи, да сам другим гласом зајезвао, чим сам ушао у ову палату. Могу увјерити поштованог центлмена, да ће он знати моје намјере у томе погледу прије него што се то питање ријеша, и то много боље него што зна, или хоће да зна у садање доба. (Слушајте! и смијех). Ја нијесам тако млад, да се хватам за први повод, који ми даје његова питања, па да извадим своју душу, да развијем цео план кампање. (Смијех и одобравање опозиције). Поштовани центлмен вели, да се у земљи подигло огромно таласање; да, огромно, не по непријатељству, но по дубини и сили. (Смијех на министарским скамијама, одобрење са стране опозиције). Но мене криве тиме, да сам побудио то таласање својим говорима и броштурама. (Слушајте, слушајте! на министарским скамијама). Завста, ја сам написао брошуру, и пустио сам у свијет 5. или 6. Септембра; али порицем, да сам говорно, као што вели, 9. Септембра. Пристајем да је, благодарећи тој брошури и том говору владина политика била прекинута у свом спокојном току, да је сва земља била узбуђена с крај на крај, и даје тихи и спокојни мир постао у Јевропи немогућан. (Смијех и сачуство са стране опозиције). Ја позитивно осјећам озбиљно ушање, да примам колосални и преувеличани комплимент, који ми је поднио поштовани центлмен; тајан, којим ме кади пред подвргнутим за ме олттаром, ако је допуштено, да се тако изразим, тако је опијајући (смијех) — ја сам извесен на такву висину, да ми је завста жао, да се спусти од облака и покорим неопходности, да се противим мијењу поштованог члана. А, међутим не гледаћи на сву силу искушења, ја не могу заборавити, шта дугујем истини, и када ми говоре, да је била довољна једна рјеч и брошура моја, да се Јевропа доведе у заблуду и подвргне узбуђењу, ја не могу да не запитам: зашто поштовани центлмен не напише другу брошуру, да преврне свијет на своју страну? (Громки смијех и плескања на скамијама опозиције). Или сам ја једини човек, коме се законом дозвољава, да пишем брошуру, и зар само за мене постоји, конституциона обичај који ми дозвољава, да бесједим са својим бирачима? (Нов смијех и плескања). Ја сам ступио на арену јав-

ног осуђења питања од већ позно и несмјело, с дубоким сазнањем огромне одговорности, коју примам. То све мој опонент не може опрорћи. Ја сам изишао на тај пут, јер сам се дубоко и искрено убједио, да је влада запала у невољно неразумјевање, односно садањег чувства, и расположаја земље, те устремљавала дану јој власт за цели, дијаметрално противположене најбољим и најсветијим тежњама народа. (Плескања). Ето моје оправдање. Мој противник потврђује, да сам постигао циљеви. Јуче је други један члан изрекао то исто. И заиста, огроман успјех, који се приписује мојим слабијим силама, способан је, да пријетно заголила самољубје сваког човјека. Ако ми је испало за руком, да ма што урадим, то је моја заслуга равна само заслуги човјека који је поднио фитиљ к огромном стоваришту горећег материјала. Мени, и то с правом, приписују само то што сам ја указао на тачку, с које је могуће било изазвати изјаву садањих чувства и воље народа.

Канцлер казнајчства. Сматрам за дужност, да примјетим, да у то доба, кад су се ствари колебале између мира и рата, г. Гледетон обратио се с питањима, којима је дан надлежан одговор, причему у осталом, уважени члан палате није хћео, да њом назначи начин радње, ког он има у виду, да се придржава. Опозиција може да нападне на владу, али треба да зна њену политику прије напада. На тајне г. Гледетона влада има тако право, као и његови бирачи.

Маркиз Хардингтон. Мислим да би било благоразумније одложити сједнице до то доба, док палата не буде у стању да их обнови с већим спокојством. Но ма како било, тек опозицији је мило, кад чује, да политика владина није она, у чију је корист ратовала на банкету у Гилдхали, и на коју смо ми затим нападнали, и то с том циљеви, да изазовемо са стране владе одређенија и формалнија увјерења.

Дебата о источном питању одложена је до петка.

ДОПИСИ.

С БОСАНСКЕ ГРАНИЦЕ, 25. Феб. — (Инглешка помоћ за босанске бјегунце). Да вам и неговорим, познато вам је јадно стање босанских бјегунаца у војничкој Крајини и на Трмеђи. Познато вам је и то да је српско-хрватски народ своју пребјеглу браћу својски примио, све што је имао с истом подјелно и зло и добро драговољно сносно, у нади да ће се што скорје стање пребјегле браће поправити и да ће се они опет у своју постојбину, на своје згориште повратити, али као што је онострани народ особито у кршевитој Лици, а исто и на Трмеђи доста сиромашан, да сам себе прехранити, још мање своју несрећну браћу потпомоћи може, то је наравна ствар, да ни пребјегла браћа онакве помоћи добити неможе, како би им наш народ драговољно помоћи хћео. Број бјегунаца умножавао се свакима боговетним даном, и у толико је нарастао, да је у неким личким окружјама особито удбинском, грачачком и медачком број бјегунаца домаће житељство надмашао, а тако је и на Трмеђи, у далматинским селима Стрмица, Плавно, Пађани, Полача и Топоље било. Народ који је пребјеглао није скоро ништа од своје имаовине избавити могао, и одма је голему невољу трпнати отпочео. Помоћ што му је влада давала, била је испочетка врло мршава и неуредна, а тако звани одбори, који у неким мјестима постојаше ни из далека својој циљеви неодогаваше, јер је по несрећи таквих одбора било који су само то име на себи носили, пак и ако је у истима људи било који су се с именован Србина, Хрвата, Славена, народњака и што хоћеће продавали, више им до свега, него до пребјегле сиротиње стало било, и ако сам добро обавјештен, а по свој прилици бићу, ти су одбори тако устројени и организирани, да ни поштени чланови истог одбора знали нијесу колико с које стране новаца долази, на што се треше, јер су неки одма као диктатори засјели, и све у своје руке заграбили. Ту је било неуредности, непоштења и свашта, и кад се коме нека помоћ пружала, то су дотични чланови исту као неку милостињу с њихове стране сматрали, и од сиротиње захтјевали, да им се до црне земље клањају. Било је и поштених одбора, и у њима освједочених родољуба, али по несрећи ти одбори нијесу срества имали, нити су оно радити могли, у колико им је срце за пребјеглу сиротињу осјећало. Такви одбор наћиће те у Сињу, Врљаци, а пријер одбор у Обровцу, јер је ријетко так-

вог родољубија и братског осјећања наћи, с каквијем расположењем, осјећањем и пожртвовањем обрвачки одбор, особито г. г. Владимир Десница, браћа Кнежевићи и Олујићи, Ж. Радловић, др. Стево Конвајлер и други, све од почетка устанка пак до данашњег дана према своје патричке браће стојаше. Али по несрећи као што се то код нас Срба увијек догађа, ништавило и подлост тако је успјевало, да су баш непоштењаци освједочене родољубе потискивали, клеветали и сумњачили, а тако је и с обрвачким одбором било, јер је исти, и ако најврени и најпоштени, ужасним интригама подлећи морао, тако да му је свака потпора са стране пресушила, а споменути родољуби доста су пута у свој цип потегнути морали, да општој ствари корист учине, а тако и данас с добром вољом чине неосврћући се на којекакве полутане и никогвије.

Тако вам је било с устанком у Босни, јер су баш они, који су своју гладну торбу пунили и поштене људе клеветали и с општег поља уклањали, само да они боље шићарити узмогу. Није на вријеме, да вам о томе опширније причам, али је све пред нама, а ми смо поједнако увјерени, да ће их бити много који ће се у Крки, Сави и Дунаву топнати морати, ако и капцу поштене и љуцке крви у својим грудима осјећали буду, а до тога времена: да су весели!

У колико је узрок да наша патричка браћа од сваке невоље и оскудице пропадоше, јер их скоро трећину црна земља крије што од глади и сваковрсних болештина поумираше, нешто су јој и родољубива браћа одбораша приврједили, јер ни у онолико помоћи нехтједоше, у колико су кадри и позвани били.

Патња и невоља јадне браће на далеко се чуло, и наје одзива чак у Инглешкој и код племенитог инглешког народа. Племените Инглешкиње Мис Ирби и Жонстон боравише од почетка устанка онајвише у Славонији где су 20 школа за пребјеглу босанску школу отвориле, у истим преко 1400 сиромашне ђеце уче, хране, одијевају, школе и учитеље издржавају и велике своте треше, а уједно и пребјеглу сиротињу потпомоажу. Чуши за невољу бјегунаца у Лици и на Трмеђи похиташе у исте крајеве и то онајвише у кинску Крајину, где су у кратком вријеме на 6000 стари кукуруза, 10.000 метара платна, на хиљаде биљаца, разне робе за одјећу, коношљеног предива, новаца и т.д. раздијелили, помоћ у Врљаци, у Сињу, у Плавно, у Плаву за тридесет сирочади школу установише и исту врсној браћи попу Петру и калуђеру Мирону Петрановићу (синовцима владине которског) повјерили, а без свега тога у Лику и Грачац помоћ послаше, онђе школу отвориле и знатну количину жита и робе у Обровац и Сињ за бјегунце послаше и П. Узелцу повјерише да то сиротињу у договору с одбором у Обровцу разда, који је и у Книну с родољубом Стевом Вујаговићем исту помоћ дијелио, и сва мјеста обишао је сиротиња борави.

Г. Илија Гутеша наш врсно родољуб повјереник је за банску и карловачку Крајину где се он својски брине, да сиротињи олакша и помоћ јој пружи.

Ова помоћ што је племените Инглешкиње нашој сиротињи пружише, у добар је час дошла, и вјерујте да би без исте многа сиротиња од љуте глади и велике невоље пропасти морала. Слава великијем добротворкињама, а дај Боже, да се и наше Српкиње на исте угледају и на својој браћи племенитост свога срца и скажу, јер је и срамота, што јадни бјегунци више за инглешку него за српску помоћ знаду.

КОТОР, 2. Марта. — На мјесто г. Рендића дошао је овђе за окружнога капетана г. Будисављевић. Г. Рендић оставио је у Боки најљепши спомен за собом а ми жалећи што нас је оставио, желимо му сваку срећу на његовом новом одређењу и да нас такође задржи у доброј успомени. (Г. Рендић био је и код владе црногорске врло пријатна личност. Он је ревностно и у свакој прилици настојавао, да се сагласи са тежњом владе Њ. Св. књаза, да се добри суједски одношаји подржавају и учвршћују. Ур.)

О г. Будисављевићу неможемо још ништа рећи. Ако би смо га по прошлости његовој судили, имали бисмо узрока, помисљати, да се његов правац неће слагати са нашим жељама и са потребом да се досадашњи прави пријатељски одношаји наше монархије са Црном Гором одржава. Он нам је познат из знамените Францове ере и доста се непријатно сјећамо њега у њој, тако је исто познато да он нехрани у себи ни према Црној Горно оно расположење, које би не само као Србин морао имати, него и као краљевски чиновник, свјестан свога положа-

ја и дужности, морао pazити. Међутим држимо да је правилније, да причекамо и на дјелу видимо г. Будисављевића, него да га унапријед осудимо. Искрено исповједамо, да ћемо се радовати ако не узимамо узрока бити незадовољни с њим и ако немогамо затајити ове о њем изражене мисли, које у Боки сваки дијели. (Ми не држимо, да је основано мишљење нашега пошт. дописника о г. Будисављевићу. Од времена, кад је Бока познала њега има прилично, а и знатних промјена које нијесу могле проћи без уплива и на њега самог. Ми хоћемо радо да вјерујемо, да ће г. Будисављевић бити човјек на своје мјесту како у својој унутрашњој служби, тако и у пословима и у одношајима с Црном Гором. Ур.)

ЦЕТИЊЕ, 5. Марта. — Свијетла Књагиња враћајући се са Орја-Луке, где је дуље времена боравила, стигла је јуче са Свијетлијем нашљедником и књагињама у потпуном здрављу на Цетиње. При доласку поздравило је високу породицу мноштво скупљених народа.

— Њ. Св. Књаз благовољно је одарити г. Дмба, секретара, орденом Књаза Данила другога степена.

К Њ И Ж Е В Н О С Т.

„Причања Вука Дојчевића“

скупно и сложено

СТЕВАН МИТРОВ ЉУБИША

издаје

уредништво «Српске Зоре».

На жељу многих претплаћника наших, ми се ево одважисмо да издајемо «Причања Вука Дојчевића», осим у листу и у засебној књизи.

Ово ће дјело излазити свака два мјесеца у свескама од два табака, на малој осмици.

Како би ово дјело и широј нашој публици, а нарочито оној у источним нашим предјелима разумљивије било, то смо са поштованим писцем уговорили, да издамо уз ову књигу, и то са последњом свеском, мали ријечник, у ком ће све иоле теже и непознатије ријечи растумачене бити.

Цијена је једној свесци 20 новчића, а г. г. комисионарима и скупљачима дајемо 20 на сто рабата.

Изишла је из штампе I свеска дјела:

«ПРИЧАЊА ВУКА ДОЈЧЕВИЋА»

скупно и сложено Стјепан Митров Љубиша. Цијена 20 новчића.

У овој свесци штампане су осим предговора ове приче: 1. «Ако лаже коза не лаже рог». — «Свуда поћи, а дома доћи». — «При муци триста, по муци ништа». — «Тешко ногама под манитом главом». — 5. «Или каменом о лонац, или лонцем о камен, тешко лонцу». — 6. «Да јој треба наше слоге, неби никад кише нашло».

Ова свеска може се добити осим у администрацији «Српске Зоре» у књижарама браће М. Поповића у Новом Саду; браће Јовановића у Панчеву; Велимира Валожића у Биограду и Јефт Милића у Котору.

На администрацију ваља новац слаати или у плаћеном писму или поштарском упутницом. Г. Г. комисионаре и скупљаче умољавамо да се с наручбницама неопредно на нас обраћају.

У Бечу, 3. Фебруара 1877.

Уредништво «Српске Зоре».

Wien VII. Burggasse 24.

О Г Л А С.

За прољеће и лето

Х А Љ И Н А

сваке врсте, по најевтинију цијену може се добити код потписаног. Стварниште је моје богато са најновијом и најбољом робом. Наручбине са стране извршују се најбрже и сигурно.

Котор, 3. Марта 1877.

Карло Флоренцио.